

УДК 811.111: 821.111–12

Г. М. Передерій – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Амбівалентні словесні поетичні образи як складники образного простору англомовної поетичної драми

Роботу виконано на кафедрі англійської філології ЧДУ ім. П. Могили

Статтю сфокусовано на специфіці образного простору англомовної поетичної драми, яка проявляється у виявленні її складників – амбівалентних словесних поетичних образах.

Ключові слова: образний простір, амбівалентний словесний поетичний образ, англомовна поетична драма.

Передерій А. Н. Амбивалентные словесные поэтические образы как составляющие образного пространства англоязычной поэтической драмы. Стаття посвящена специфіке образного простору англоязычної поетическої драми, которая проявляється в описании и виявленні її складників – амбівалентних словесних поетических образах.

Ключевые слова: образное пространство, амбивалентный словесный поэтический образ, англоязычная поэтическая драма.

Perederiv G. M. Ambivalent Verbal Poetic Images as the Components of Imagery Space of English Poetic Drama. The article focuses on the specifics of imagery space of English poetic drama, which clarifies via revealing its components – ambivalent verbal poetic images.

Key words: imagery space, ambivalent verbal poetic image, English poetic drama.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналітичний огляд наукового доробку з теорії драми засвідчує, що її досліджено в стилістичному, композиційному й когнітивному вимірах. Так, у річищі функціонально-комунікативного напрямку виявлено способи композиційної організації драми, типи композиційно-мовленнєвих форм та їхні функції (В. Я. Мізецька, Н. С. Ольховська) [5; 8], лінгвостилістичні засоби створення художніх образів драми (М. М. Горюнова, Н. А. Мостова) [3; 6]. У межах когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики на основі методики поетико-когнітивного аналізу виявлено й описано концептуальний простір трагічного у драмах В. Шекспіра (В. Г. Ніконова) [7], окреслено образно-символічний простір сучасної французької драми (Х. В. Старовойтова) [9], через когнітивні моделі виявлено й представлено базовий структурний елемент драматургічного дискурсу Т. Вільямса (О. В. Байоль) [2]. Попри те, що фундаторами англомовної поетичної драми вважають нобелівських лауреатів Т. С. Еліота і В. Б. Йейтса, творчість яких досконало вивчено у різних аспектах (О. М. Зверев) [4], англомовна поетична драма не отримала висвітлення з позицій нової антропоцентричної парадигми лінгвістики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Специфіку образного простору поетичної драми простежують насамперед у тому, що він містить категоріальні ознаки, поетичність й драматичність. Категорія драматичності проявляється у зображенні непримиренного конфлікту особистості через його втілення в персонажних образах поетичної драми. Категорія поетичності формується й вимірюється різними типами словесних поетичних образів в образному просторі поетичної драми.

Своєрідністю образного простору англомовної поетичної драми є тяжіння словесних поетичних образів до амбівалентності. Термін амбівалентність увів на початку ХХ ст. швейцарський психіатр Е. Блейлер на позначення однієї з істотних ознак шизофренії – схильності хворого відповідати на зовнішні подразники подвійною антагоністичною реакцією [1, 3–14]. Людина в такому стані переживає полярні емоції щодо іншої людини, висловлює судження, що заперечують одне одному, й увесь час вагається між протилежними рішеннями. Амбівалентність стає свідченням розпаду особистості [1].

Множинність смислопородження феномену амбівалентності крізь призму психологічної науки дала змогу О. А. Бабелюк виокремити його змістові аспекти:

- одночасна подвійність явищ зовнішньої реальності або внутрішнього світу: кожній базовій властивості для досягнення гармонії та рівноваги відповідає властивість протилежної ознаки, а кожній індивідуально-особистісній тенденції – антитенденція;
- співіснування протилежностей, зокрема єдності свідомого та несвідомого [1].

Ураховавши те, що “текст – це культурна полісемія (множинність, варіативність, позасистемність)”, дослідниця виокремлює принцип амбівалентності у постмодерністському художньому творі. Принцип амбівалентності ґрунтується на принципі мовної гри смислами, котра, у свою чергу, реалізується через прийом амбівалентного повісткування за допомогою трьох основних складників:

- афективного (одне й те саме уявлення про зображувані події водночас супроводжується приємними і неприємними відчуттями);
- когнітивного (одночасне виникнення і співіснування протилежних думок автора, персонажного образу й читача);
- амбітendentного (валюнтативного) – (змальовування подвійності у сприйнятті рухів, дій та вчинків і власне самого автора, і персонажних образів) [1].

За О. А. Бабелюк, амбівалентність тлумачимо як психолого-рецептивний конструкт постмодерністського тексту й розглядаємо її в трьох аспектах: (1) наративному – коли немає межі між реальними та вигаданими світами; (2) семантико-граматичному у разі навмисного вживання в тексті мовних одиниць різного статусу з усіма можливими асоціативними зв'язками (створення нетрадиційних метафор тощо); (3) композиційно-стилістичному, передусім за допомогою введення таких прийомів, які на мовному рівні відтворюють роботу неадекватної свідомості і формують ефект ошуканого очікування [1].

Крім того, ми розуміємо амбівалентність як суперечливе, “роздвоєне” емоційне переживання певного явища, що виникає на внутрішньому рівні як психолого-рецептивний конструкт поетичного тексту. Співіснування протилежностей, подвійність явищ реального та ірреального світів у тексті поетичної драми сприяють множинності смислопородження. Амбівалентність передана словесними образами, котрі ґрунтуються на принципі контрасту, запереченні явища (водночас антипатія і симпатія). Так, прикладом може слугувати амбівалентний словесний образ-символ “голуб”. Голуб може позначати душу людини, нести блага новину, проте може принести звістку погану, протилежну своєму первісному тлумаченню. Т. Еліот обіграє подвійне значення слова *dove*: 1) літак; 2) символ Святого Духу. Обидва несуть вогонь: перший – руйнівний, другий – рятувальний.

Амбівалентні словесні образи, у свою чергу, ми поділяємо на дивергентні, конвергентні та імпліцитні. Тобто такі, що або розпорочені у всьому поетичному тексті, або ті, що, навпаки, скупчені на одній площині тексту, й ті, котрі ми вилучаємо з “середини” й формуємо у свідомості, уяві.

Амбівалентність уявлень про ЄСТВО ЛЮДИНИ можна простежити у такому прикладі поетичного образу: “*DOWNING. She wasn't one of those that are designed for drinking: / It's natural for some and unnatural for others*” [12, 240]. У наведеному текстовому фрагменті лікар Даунінг розмірковує щодо психічного стану дружини Гарі напередодні її трагічної загибелі. Чи здатна вона була скоїти самогубство? Чи може це лише нещасний випадок? Так, дійсно, жінка Гарі була деякою мірою невідповідальною, полюбляла випити, але чи достатньо цього, щоб накласти на себе руки. Відповідь – єство людини, її психологічний стан у ту саму мить, сильний характер й сила волі. Тобто те, що природно для одних, може бути неприродним для інших (протириччя людської душі). Так, у підґрунті наведеного словесного поетичного амбівалентного образу є концептуальні схеми *NATURAL IS UNNATURAL* та, відповідно, *UNNATURAL IS NATURAL*.

Протириччя різних значень одного багатозначного слова також є проявом амбівалентності. Загалом дія осмислюється як: вияв якоїсь діяльності; сукупність учинків когось-небудь; робота, функціонування якої-небудь машини тощо; вплив на когось-небудь та ін. Страждати означає: зазнавати сильного фізичного болю, мучитися від нього; відчувати наслідки чогось-небудь негативного; мати яку-небудь важку хворобу тощо. Так, архієпископ Томас Бекет розмірковує щодо свідомості й прозріння натовпу, котре насамперед передбачається у дії: “*THOMAS. They know and do not know, what it is to act or suffer. / They know and do not know, that action is suffering / And suffering is action. Neither does the agent suffer / Nor the patient act*” [10, 254]. Простолюдннн не знають, що таке страждання та дія, оскільки дія завдає болю і, навпаки, страждання є дією. Амбівалентність у наведеному фрагменті сформовано на основі зіткнення номінативних одиниць *suffering, action*, у семантиці яких актуалізовано контрастивні ознаки. Підґрунтям наведеного амбівалентного словесного поетичного образу слугує концептуальний оксиморон *ACTION IS SUFFERING VS. SUFFERING IS ACTION*.

Суперечливу двоїстість світу закоханих, де немає межі між реальними й вигаданими ситуаціями, подіями, простежуємо у такому текстовому фрагменті: “CELIA: *A dream. I was happy in it till today, / And then, when Julia asked about Lavinia / And it came to me that Lavinia had left you / And that you would be free – then I suddenly discovered / That the dream was not enough; that I wanted something more / And I waited, and wanted to run to tell you. / Perhaps the dream was better. It seemed the real reality, / And if this is reality, it is very like a dream*” [12, 324]. Закохана жінка, Силія, порівнює стосунки з одруженим чоловіком, своє кохання до нього зі сновидінням, що ніколи не стане реальністю. Невизначеність та неоднорідність наведеного амбівалентного словесного поетичного образу проявляється, передусім, у сприйнятті реальності як сновидіння і навпаки. Отож, підґрунтям наведеного амбівалентного словесного поетичного образу слугують водночас дві концептуальні схеми LIFE IS A DREAM та DREAM IS LIFE. Саме співіснування двох протилежностей – життя та сновидіння – зокрема їх єдність, сприяє множинному смислопородженню, тобто амбівалентності.

Амбівалентність уявлень про МИР можна простежити у такому поетичному образі: “MESSENGER. *Peace, but not the kiss of peace. / A patched up affair, if you ask my opinion. / And if you ask me, I think the Lord Archbishop / Is not the man to cherish any illusions, / Or yet to diminish the least of his pretensions. / If you ask my opinion, I think that this peace / Is nothing like an end / or like a beginning*” [10, 246]. Мир, з одного боку, осмислюють як відсутність незгоди, ворожнечі, сварок – *peace, patched up affair*. З іншого боку, мир представлений як початок війни *like a beginning, not the kiss of peace* та ілюзія *illusion*. Основою осмислення концепту МИР, що вербально представлений у тематичному фрагменті мовною одиницею *peace*, є концептуальні схеми PEACE IS ILLUSION, PEACE IS AN END OF WAR, PEACE IS A BEGINNING OF WAR.

У наступному поетичному уривку амбівалентність уявлень про ество людини проявляється в одночасному і позитивному ставленні персонажного образу до людини (*we take ourselves as granted*), і негативному (*You are nothing but a set of obsolete responses*): “UNIDENTIFIED GUEST. *To finding out / What you really are. What you really feel. / What you really are among other people. / Most of the time we take ourselves as granted, / As we have to, and live on I little knowledge / About ourselves as we were. Who are you now? / You don't know any more than I do, / But rather less. You are nothing but a set / Of obsolete responses. The one thing to do / Is to do nothing. Wait.*” [12, 308]. Невизначеність почуттів (того, що ми насправді відчуваємо, хто ми насправді є, та що ми взагалі знаємо про себе) веде до амбівалентного сприйняття ситуації – єдине, що ми маємо робити – чекати. Тобто дія протистоїть статиці. У підґрунті наведеного амбівалентного словесного поетичного образу є дві концептуальні схеми ACTION IS PAUSE та PAUSE IS ACTION. Сприйняття дії як очікування чи бездіяльності веде до неоднозначної інтерпретації аналізованого словесного поетичного образу.

Аналізуючи англomовну поетичну драму з погляду використання амбівалентності символів та наповнення символів змістовими нашаруваннями, було виявлено, що амбівалентний словесний образ може складати ядро композиційно-сислової структури поетичного тексту. Наприклад, амбівалентний словесний поетичний образ “Death is life and life is death” віддзеркалює провідну тему поетичної драми Т. С. Еліота “Суїні-агоніст” – абсурдність буденного життя, жалюгідність й гріховність людства:

You'd be bored.

Birth, and copulation, and death.

That's all the facts when you came to brass tasks:

Birth, and copulation, and death.

I've been born, and once is enough.

You don't remember, but I remember,

Once is enough....

I tell you again it don't apply

Death or life or life or death

Death is life and life is death [11].

У наведеному поетичному уривку *смерть* (початок, продовження вже іншого життя) є тим домінуючим, на наш погляд, амбівалентним словесним поетичним образом, якому підкорене все: від розгортання сюжету до образності. Серед образів-символів, присутніх в аналізованій англomовній поетичній драмі, значну роль відведено символам, які включають у спектр своїх значень концепт СМЕРТЬ. До таких відносимо символи-передвісники лиха: “*coffin*”, “*shadow*”, “*a knock*”, “*the hangman*”.

Амбівалентність як психолого-рецептивний конструкт поетичного тексту [1] пронизує майже всі композиційні рівні тексту. Так, наприклад, на синтаксичному рівні смислово множинність утворюють інфінітивні речення: “UNIDENTIFIED GUEST. *I ask you to forget nothing. / To try to forget is to try to conceal*” [12, 330]. Для персонажного образу (невідомого гостя) спроба забути щось виявляється у намаганні щось приховати. Тобто для забуття властиве удавання, нещирість та лицемірство. Основою метафоричного осмислення наведеного амбівалентного словесного поетичного образу слугують водночас дві концептуальні схеми FORGETFULNESS IS CONCEALMENT та CONCEALMENT IS FORGETFULNESS.

Висновки. Своєрідність образного простору англомовної поетичної драми вбачаємо, насамперед, у її складниках – амбівалентних словесних поетичних образах. Тяжіння словесних поетичних образів до амбівалентності сприяє множинному смислопородженню, співіснуванню протилежностей, подвійності явищ для досягнення гармонії та рівноваги поетичності й драматичності у поетичній драмі. Амбівалентні словесні поетичні образи, як правило, зосереджені у тих фрагментах поетичної драми, де виникає конфлікт чи колізії, сприяючи створенню емоційного напруження, невизначеності смислу.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективним є зіставне дослідження художніх текстів різних драматургів із позицій когнітивної стилістики, виявлення лінгвокультурних особливостей художніх концептів, що сприятиме окресленню ідіостилістичної та національної специфіки картини світу, втіленої у тексті драми.

Література

1. Бабелюк О. А. Когнітивні та лінгвістичні принципи побудови постмодерністського тексту в сучасній науці (на матеріалі американських постмодерністських оповідань) / О. А. Бабелюк // Зап. з романо-герм. філол. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, ф-т романо-герм. філол. – Одеса, 2007. – Вип. 19. – С. 3–14.
2. Байоль О. В. Драматургічний дискурс Теннессі Вільямса: комунікативно-когнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 04 / Оксана Володимирівна Байоль. – К., 2008. – 231 с.
3. Горюнова М. Н. Лингвистические особенности немецкой драматургии XX века: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Марина Николаевна Горюнова. – Киев, 1996. – 150 с.
4. Зверев А. М. Модернизм в литературе США / А. М. Зверев. – М. : Наука, 1979. – 318 с.
5. Мизецкая В. Я. Композиционно-речевая организация драматургического текста : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / В. Я. Мизецкая. – Киев, 1992. – 29 с.
6. Мостова Н. А. Лінгвостилістичні засоби створення художнього образу в драматургічному тексті 1-ї пол. XX ст. (на матеріалі п’єс М. Паньоля “Marius”, “Cesar”) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Н. А. Мостова. – К., 2003. – 173 с.
7. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра : монографія / Віра Григорівна Ніконова. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
8. Ольховська Н. С. Прагматико-комунікативні та лінгвістичні характеристики драматургічних текстів Томаса Бергнера : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Наталія Семенівна Ольховська. – Х., 2007. – 202 с.
9. Старовойтова Х. В. Архетип матері в сучасній французькій драмі: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Христина Володимирівна Старовойтова. – К., 2008. – 222 с.
10. Eliot T. S. Murder in the Cathedral / T. S. Eliot // Т. С. Элиот. Избранная поэзия. Поэмы, лирика, драматическая поэзия. – 1994. – С. 236–355.
11. Eliot T. S. Sweeney Agonistes. Fragments of an Aristophanic Melodrama / T. S. Eliot // Т. С. Элиот. Избранная поэзия. Поэмы, лирика, драматическая поэзия. – 1994. – С. 362–395.
12. Eliot T. S. The Cocktail Party [Електронний ресурс] / T. S. Eliot. – Режим доступу : <http://amazon.com/Cocktail-Party-T-S-Eliot/dp1015182890/>

Статтю подано до редколегії
14.04.2011 р.